

ՀԱՄԱՌՈՏԱԳԻՐ

ՀՈՒԼԻՍ 2018

ԱՐԴԱՐԱՑՈՒՄԻՑ ԴԵՊԻ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒՄ. ՄԻՆՉՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԵՎ ՅԵՏՅԵՂԱՓՈԽԱԿԱՆ ԻՇԽՈՂ ԶԱՂԱՔԱԿԱՆ ՎԵՐՆԱԽԱՎԵՐԻ ՇՐՋԱՆՈՒՄ ԱՌԿԱ ՄՈՏԵՑՈՒՄՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՍՈՎԵՏԱԿԱՆ ԱՆՑԱԼԻ ՆԿԱՏԱՄԲ

ԷՂԱՐ ՎԱՐՂԱՅԱՆ

Խորհրդային անցյալի վերաբերյալ իշխող քաղաքական վերնախավում առկա մոտեցումները շատ առումներով կարող են ցույց տալ, թե ինչպիսի վերաբերմունք ունի պետությունը ավտորիտարիզմի, բռնության մշակույթի, մարդու իրավունքների պաշտպանության խնդիրների նկատմամբ եւ ինչպիսի սկզբունքների վրա է խարսխված երկրի քաղաքական ներկան: Հայաստանի խորհրդային անցյալի վերաբերյալ մինչեղափոխական եւ հետեղափոխական հայաստանյան իշխող քաղաքական վերնախավերի շրջանում տարածված մոտեցումների ուսումնասիրությունը կարող է օգնել հասկանալ, թե որտե՞ղ է Հայաստանը գտնվել երեկ եւ որտե՞ղ է այն այսօր:

ՅԵՏԱՉՈՏՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ

- բացահայտել մինչեղափոխական իշխող քաղաքական վերնախավի կողմից հայ բոլշևիկների համար դրական կերպար ստեղծելու քաղաքականության իրականացման մեխանիզմները, քարոզչական հնարքները եւ ներկայացվող հիմնավորումները
- պարզել սովետական անցյալի նկատմամբ մինչեղափոխական եւ հետեղափոխական իշխող քաղաքական վերնախավերում,

ինչպես նաեւ պրոդեմոկրատական փորձագիտական շրջանակներում տարածում գտած մոտեցումները եւ վերջիններս համեմատելու միջոցով բացահայտել մոտեցումների տարբերությունները եւ նմանությունները

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ԵՉՐԱԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԸ

- մինչեղափոխական իշխող քաղաքական վերնախավը, թեեւ հռչակել էր իրեն որպես պահպանողական-ազգայնական, նժդեղյան գաղափարների ջատագով, իրականացնում էր հայ բոլշևիկներին արդարացնելու, նրանց դրական կերպարի ձեւավորման ուղղությամբ ոչ ֆորմալ քաղաքականություն: Այդ քաղաքականությունն իր վառ արտահայտումն է գտել, օրինակ, «Ելք»-ի փողոցների անվանափոխության նախաձեռնության, սովետական շրջանում բռնադատվածներին նվիրված «Խավարում» անունը կրող ցուցահանդեսի դեմ արտահայտված դիրքորոշման, ՉԼՄ-երի միջոցով դրանց դեմ իրականացվող քարոզչության մեջ:
- Մինչեղափոխական իշխող քաղաքական վերնախավի ներկայացուցիչները Հայաստանի սովետական անցյալը փաստացի արդարացնող քարոզչություն իրականացնելիս իրենց դիրքորոշումները հիմնականում հիմնավորում էին՝ հայ ժողովրդի պատմության միասնականությունը ցույց տալու, պատմությունը սեւ եւ սպիտակի չբաժանելու, հայ բոլշևիկների առանձին դրական գործողությունները արժեւորելու անհրաժեշտության նարատիվների միջոցով:

- Մինչեղափոխական իշխող քաղաքական վերնախավի հիմնական քարոզչական հնարքներից էին՝ հակառակորդներին որպես սեփական պատմությունը սեւացնողների պիտակավորելը, քաղաքական դիվիդենտներ շահելու, սեփական պատմությանը չտիրապետելու, օտար պետություններին, քաղաքական ուժերին ծառայելու, նրանց շահերը սպասարկելու մեջ մեղադրանքները:
- Հայ բոլշեվիկներին եւ Հայաստանի սովետական անցյալը գովերթող քարոզչությունն իրականացրել են ինչպես մեղիա դաշտում հայտնի ՀՀԿ-ական գործիչները, այնպես էլ ՀՀԿ-ին մոտ գտնվող քաղաքական գործիչները, մտավորականները եւ լրագրողները: Հետագուոված լրատվամիջոցներից վերոնշյալ քարոզչությունն իրականացնելուն ծառայող ամենակտիվ հարթակներից էր «Արարատ» ՀԸ-ը:
- Պրոդեմոկրատական ակադեմիական շրջանակները ներկայացնող մեր գրուցակիցների մոտ տարածված մոտեցում է ԽՍՀՄ-ը որպես տոտալիտար ռեժիմ ունեցող պետություն, սակայն, միաժամանակ, որպես մոդեռնիստական նախագիծ դիտարկելը: Շատերի համոզմամբ Հայաստանում սովետական կարգերը ուժով են հաստատվել, իսկ բոլշեվիկները Հայաստանում չունեին հանրային հենարան: Այս ամենի հետ մեկտեղ շատերն արդարացված են համարում Հայաստանի սովետական շրջանը որպես «երկրորդ հանրապետություն» դիտարկելը, թեեւ առկա է նաեւ հակառակ տեսակետ: Մեր գրուցակից գիտնականներից շատերը գտնում են, որ Հայաստանում սովետական կարգերի հաստատումը կարելի է դիտարկել որպես օկուպացիա:
- Ակադեմիական շրջանակները եւ հետհեղափոխական իշխող քաղաքական վերնախավը ներկայացնող մեր գրուցակիցների

մոտեցումները սովետական անցյալի հետ կապված բազմաթիվ հարցերում էապես չեն տարբերվում միմյանցից:

- Հետհեղափոխական իշխող քաղաքական վերնախավը ներկայացնող մեր գրուցակիցներից բոլորը ԽՍՀՄ-ը դիտարկում են որպես հիմնականում տոտալիտար ռեժիմ եւ համոզվածություն են հայտնում, որ բռնությունների, բռնաճնշումների մեջ այս կամ այն կերպով ներգրավված հայ բոլշեվիկները անկախ ամեն ինչից, անվերապահորեն արժանի են դատապարտման:
- Հետհեղափոխական իշխող քաղաքական վերնախավը ներկայացնող մեր գրուցակիցների մեծ մասը գտնում է, որ Սովետական Հայաստանը Հայաստանի ժողովրդի վրա ունեցել է ինչպես դրական, այնպես էլ բացասական ազդեցություն: Որպես դրական երեւույթներ, ամենից հաճախ, նշվել են ինդուստրիալիզացիան, գիտության եւ մշակույթի զարգացումը, որպես բացասական՝ կրավորական, հպատակային ավտորիտար քաղաքական մշակույթը, բռնության մշակույթը:
- Հետհեղափոխական իշխող քաղաքական վերնախավի ներկայացուցիչ մեր գրուցակիցների շրջանում տարածված մոտեցում է, որ պետք է գնահատական տրվի սովետական ռեժիմին, միեւնույն ժամանակ, դա առաջնահերթություն չի համարվում:
- Հետհեղափոխական իշխող քաղաքական վերնախավը ներկայացնող մեր գրուցակիցներից շատերը ընդունելի են համարում սովետական Հայաստանը որպես «երկրորդ հանրապետություն» կոչելը: Սակայն մեր բոլոր գրուցակիցները համոզված էին, որ դասական իմաստով սովետական Հայաստանը հանրապետություն չէր, քանի որ անկախ չէր եւ իշխանությունը ժողովրդին չէր պատկանում:

- Հետհեղափոխական իշխող քաղաքական վերնախավը ներկայացնող մեր գրուցակիցները կողմ են ԽՍՀՄ բռնաճնշումներին նվիրված թանգարանի կառուցմանը եւ կողմ են Հայաստանի սովետական շրջանի պատմության վերանայմանը:
- Մինչհեղափոխական եւ հետհեղափոխական իշխող քաղաքական վերնախավերի շրջանում տարածված մոտեցումները սովետական անցյալի նկատմամբ Էապես տարբերվում են միմյանցից եւ միայն խիստ սահմանափակ հարցերի շուրջ կան որոշակի նմանություններ:

ԱՌԱՋԱՐԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ

- Հատկապես հաշվի առնելով «թավշյա հեղափոխության» ոչ բռնի բնույթը եւ նրա դեմոկրատական ուղղվածությունը տրամաբանված եւ արդարացված կլինի, եթե Հայաստանի իշխող քաղաքական նոր վերնախավը դատապարտի Հայաստանի սովետական շրջանի ժամանակ իրականացված բռնաճնշումները եւ քաղաքական հալածանքները, ինչպես նաեւ հարկ եղած դեպքում պաշտոնապես հավանություն տա միջազգային կառույցների կողմից ընդունված այն փաստաթղթերին, որոնցով դատապարտվում են ԽՍՀՄ-ում տեղի ունեցած զանգվածային քաղաքական բռնաճնշումները:
- Դատապարտման քաղաքականությունը հանրայնացնելու արդյունավետ միջոցներից մեկը կարող է լինել խորհրդային շրջանի բռնաճնշումների թեմային անդրադարձող հաղորդումների, ֆիլմերի թողարկումը, հատկապես, Հանրային ռադիոյի եւ հեռուստատեսության կողմից:
- Կրթության եւ գիտության նախարարության շրջանակներում առաջարկվում է ստեղծել պատմության վերանայման

մեթոդոլոգիայի ձեւավորման խնդիրներով զբաղվող աշխատանքային խումբ, որի կողմից ներկայացված առաջարկները կարող են ուղեցույց լինել պատմություն դասավանդողների, պատմության դասագրքեր գրողների համար՝ սովետական ժամանակաշրջանի Հայաստանի պատմությունը առավել անկողմնակալ, վերջին շրջանում հայտնաբերված բոլոր փաստերը արտացոլող եւ հումանիստական արժեքներին համահունչ դարձնելու համար:

- Առաջարկվում է պետական մակարդակով ողջունել եւ հնարավորինս աջակցել բոլոր այն նախաձեռնություններին, որոնք ուղղված կլինեն սովետական անցյալի վերարժեվորմանը, բռնաճնշումների դատապարտմանն ու դրանց հիշատակմանը:
- Անցումային ժամանաշրջանի առաջնահերթ խնդիրները լուծելուց հետո արդարացի կլինի, եթե ՀՀ իշխող քաղաքական վերնախավը գնահատական տա ԽՍՀՄ քաղաքական ռեժիմին՝ նշելով վերջինիս հակադեմոկրատական բնույթը եւ դատապարտելով ԽՍՀՄ ժամանակաշրջանում իրականացված բռնաճնշումները:
- Պետական մակարդակով հարկ է աջակցել Հայաստանի սովետական շրջանի քաղաքական պատմությանն անկողմնակալ կերպով անդրադարձող գիտաժողովների անցկացմանը, ֆիլմերի եւ հեռուստա-ռադիոհաղորդումների արտադրությանը, գրքերի հրատարակմանը եւ թեմային առնչվող այլ գիտական եւ մշակութային միջոցառումների անցկացմանը:
- Այդ թվում մասնավոր կապիտալի ներգրավման միջոցով նպատակահարմար կլինի ստեղծել Սովետական Հայաստանին վերաբերող, ժամանակակից տեխնոլոգիական լուծումներով հագեցած թանգարան: Այդ թանգարանը մանրամասն կներկայացնի Հայաստանի սովետական շրջանի հասարակական,

մշակութային եւ քաղաքական կյանքը՝ շեշտադրելով մարդու իրավունքները ոտնահարող այն քաղաքական պրակտիկաները, որոնք առկա են եղել սովետական Հայաստանի տարբեր շրջաններում: Եթե լինի նման թանգարան ստեղծելու մասնավոր նախաձեռնություն, ապա հարկ է հնարավորինս աջակցել դրա ստեղծմանը եւ հետագա աշխատանքներին: Այդպիսի թանգարանը կարող է լինել սովետական շրջանի քաղաքական պատմության ուսումնասիրման գիտական կենտրոն, ինչպես նաեւ դեմոկրատական արժեքներ տարածող ու ավտորիտար քաղաքական մշակույթը քննադատող կրթական օջախ:

- Լիովին արդարացված կլինի այնպիսի թանգարանների, հուշահամալիրների եւ այլնի ստեղծման արգելումը, որոնցով կգովերգվի, կռոմանտիզացվի որեւէ տոտալիտար ռեժիմ:
- Չաջակցել բոլոր այն նախաձեռնություններին, որոնք խնդիր կունենան միայն դրական լույսի ներքո ներկայացնել սովետական շրջանը եւ կշրջանցեն սովետական ռեժիմի կողմից իրականացված բռնաճնշումների եւ քաղաքական հալածանքների թեման:

ՀԵՂԻՆԱԿԻ ՄԱՍԻՆ

Էդգար Վարդանյանը քաղաքագետ է, «Դետեկտոր» վերլուծական նախագծի գլխավոր խմբագիրն է:

Սույն հետազոտությունը իրականացվել է Բաց հասարակության հիմնադրամներ-Հայաստան-ի Քաղաքականության կրթաթոշակներ ծրագրի շրջանակներում: